

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-66-25>

УДК 351.82

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ МОДЕЛЕЙ ЦИРКУЛЯРНОЇ ЕКОНОМІКИ НА МІКРОРІВНІ

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL SUPPORT FOR STATE REGULATION OF IMPLEMENTING CIRCULAR ECONOMY MODELS AT THE MICRO-LEVEL

Кузьома Віталій Вікторович

кандидат економічних наук, доцент,
Миколаївський національний аграрний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6763-2120>

Kuzoma Vitalii

Mykolayiv National Agrarian University

У статті обґрунтовано значущість державного регулювання впровадження моделей циркулярної економіки на мікрорівні для забезпечення економічного, екологічного та соціального прогресу в Україні. В дослідженні розглянуто кластери ініціатив державного регулювання циркулярними трансформаціями: «промоутери», «фасилітатори» та «активатори», які відіграють різні ролі в регулюванні циркулярних трансформацій. В дослідженні запропоновано механізм державного регулювання становлення й розвитку циркулярної економіки агропродовольчого сектору. На відміну від існуючих, авторський механізм передбачає відокремлення фінансово-економічного механізму, поєднання інноваційного механізму із цифровою складовою, яка у майбутній перспективі визначатиме потенціал та ступень інклюзивності доступу до інноваційно-наукових розробок, стартапів, проектів та інших технологічних продуктів, доповнення архітектури механізму державного управління такою принциповою складовою, як соціальна відповідальність.

Ключові слова: агропродовольчий бізнес, циркулярна економіка, циркулярна модель, бізнес-моделі замкненого циклу, державне регулювання.

This article analyzes the significance of effective state regulation in implementing circular economy models at the micro level to ensure economic, environmental, and social progress in Ukraine. The purpose of the article is systematization of existing approaches and development of theoretical and methodological support for state regulation of the implementation of circular economy models at the micro level. The study justifies clusters of state regulation initiatives for circular transformations: “promoters”, “facilitators” and “activators” which play different roles in regulating circular transformations. Studying of the theoretical foundations of concepts related to state regulation of systemic socio-economic processes has made it possible to determine that when implementing fundamental strategic changes, such as state regulatory initiatives, a specific sequence should be followed. Firstly, the optimization of existing methods of production, distribution, and consumption takes place. Secondly, with the active initiatives of state and local authorities, the transformation of production, distribution, and consumption methods and technologies is supported as a result of changes in the strategic concepts of national economic development. In the third stage of state regulation of transformational circular changes, the facilitation and encouragement of the final departure from traditional linear methods in economic practice occur. The study proposes a mechanism for state regulation of the establishment and development of a circular economy in the agri-food sector, which, unlike existing models. It also includes a unique approach that involves separating the financial-economic mechanism, combining the innovation mechanism with the digital component that will determine the potential and degree of inclusivity in access to innovative scientific developments, startups, projects, and other technological products in the future.

Keywords: agri-food business, circular economy, circular model, closed-loop business models, state regulation.

Постановка проблеми. В умовах глобальних екологічних викликів, таких як зміна клімату, виснаження природних ресурсів та забруднення навколишнього середовища, впровадження моделей циркулярної економіки стає критично важливим для досягнення сталого розвитку. Державне регулювання може сприяти підвищенню економічної ефективності підприємств через впровадження інноваційних технологій, повторне використання ресурсів та зменшення витрат на утилізацію відходів. Підтримка моделей циркулярної економіки на мікрорівні може підвищити конкурентоспроможність місцевих підприємств, які зможуть пропонувати екологічно чисті продукти та послуги, відповідні вимогам сучасного споживача. Державне регулювання також сприяє розвитку соціальної відповідальності бізнесу, що включає етичні практики у виробництві, зменшення негативного впливу на громади та екосистеми. Чітка державна політика в сфері циркулярної економіки може привернути увагу інвесторів, оскільки підприємства з такими моделями діяльності демонструють більш високу стабільність та потенціал для зростання. Також воно може стимулювати дослідження і розробки у сфері циркулярної економіки, сприяючи створенню нових бизнес-моделей, технологій і рішень, що відповідають сучасним викликам. Все вищезазначене обумовлює актуальність дослідження в сфері державного регулювання впровадження моделей циркулярної економіки на мікрорівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням державного регулювання впровадження моделей циркулярної економіки на мікрорівні присвячено певну кількість наукових праць, зокрема таких вчених як Літвак О., Літвак С. [2], Страпчук С. І. [3], Лупенко Ю. О., Малік М. Й., Булавка О. Г. [5], Нестерова К. С., Куровська І. А. [6], Бібас Р., Шато Ж., Ланці Е. [7], Мускат А., Ольде Е. М., Ріполл-Бош Р., Ван Зантен Х. Х. Е., Термеер М. К. [8], Лам Б., Мартін-Лопес А. Вік Е. М., Беннет Н. [9], Набока Р. Ю. [11], та інш. в своїх роботах провідні вчені-економісти обґрунтували новітні наробки в зазначеній сфері.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Дослідження сучасних підходів виявило недостатню обґрунтованість наявного теоретико-методичного забезпечення державного регулювання впровадження моделей циркулярної економіки на мікрорівні, що зумовлює необхідність його удосконалення та поглибленого дослідження заданої тематики.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є систематизація існуючих підходів та розробка теоретико-методичного забезпечення державного регулювання впровадження моделей циркулярної економіки на мікрорівні, зокрема обґрунтування механізму державного регулювання впровадження моделей циркулярної економіки на мікрорівні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ефективне державне регулювання впровадження моделей циркулярної економіки на мікрорівні є важливим елементом, що забезпечує економічний, екологічний та соціальний прогрес суспільства. Досягнення амбітних цілей становлення й розвитку агроциркулярної економіки України потребують зміни існуючих концептів, принципів та інструментів управління на всіх його рівнях. Системні та результативні зміни у напрямку активізації циркулярних трансформацій у агропродовольчому секторі економіки України можливі лише на основі поєднання інтересів і зусиль всіх учасників агроекономіки замкненого типу: держави, місцевих органів управління, бізнесу та споживачів. Основою такої стратегічної співпраці має стати з одного боку, державна підтримка і регулювання циркулярних моделей виробництва і споживання, а з іншого боку – зміна бізнесу і споживчої поведінки виробників та покупців. Одним з ключових факторів успіху циркулярних трансформацій постає державна підтримка і регулювання, які проявляються у різних форматах і ландшафтах: фінансова, інвестиційна, інформаційно-консультативна, цінова та законодавча.

Перехід до економіці замкнених циклів є відповідальним для системи державного управління всіх рівнів. Уряд країни формує загальні передумови для таких трансформаційних змін шляхом створення відповідного інституційного середовища, яка постає основою для подальшого розвитку і адаптації на місцевих та локальних рівнях господарювання (регіони, області, окремі бізнес-структури та елементи циркулярної інфраструктури). Головне завдання уряду країни – сформулювати загальний соціально-економічний та нормативно-правовий фундамент для всіх рівнів влади, який надасть можливості адаптувати ці умови до регіональних та місцевих особливостей.

Міжнародна організація економічного співробітництва і розвитку (OECD) надає рекомендації для урядів країн щодо регулювання процесів просування циркулярної економіки,

які згруповані у 3 кластера (виміри): промютери, фасилітатори та активатори [1]. Ключовими елементами державного регулювання активізації циркулярних трансформаційних змін у кластері «промютери» постають місцеві (регіональні) органи влади та їх відповідальність. Саме на них покладається вирішення завдань впровадження та адаптації циркулярних засад у місцеві соціально-економічні та екологічні стратегії і плани розвитку. Другий кластер у системі державних ініціатив регулювання циркулярних перетворень формують фасилітатори, у ролі яких можуть виступати місцеві органи самоврядування, бізнес, суспільні організації та групи. Активатори це кластер державних циркулярних ініціатив, який передбачає безпосередні процеси регулювання повторного використання матеріалів, створення та тестування замкнених логістичних торговельних мереж, лібералізацію торгівлі відходами; фінансування конкретних програм і сценаріїв зміни поведінки споживачів тощо.

Дослідження теоретичного підґрунтя концепцій державного регулювання системних соціально-економічних процесів [1-9] дозволили визначити, що при здійсненні фундаментальних стратегічних змін, таких як у випадку переходу на циркулярні практики господарювання, реалізація державних регулюючих ініціатив має мати певну послідовність:

на першому етапі відбуваються процеси оптимізація існуючих способів виробництва, розподілу й споживання. Держава та суспільство приходять до необхідності зміни стратегічних орієнтирів розвитку, що зумовлює розробку і реалізацію державних ініціатив з поступової мотивації економії та більш ефективного використання ресурсів;

на другому етапі за активних ініціатив державних та місцевих органів за результатами зміни стратегічних концептів розвитку національної економіки відбувається підтримка трансформацій способів і технологій виробництва, розподілу і споживання. Ключовими пріоритетами стають мінімізація використання первинних ресурсів та максимальне проведення життєвого циклу веж існуючих товарів і послуг.

на третьому етапі державного регулювання трансформаційних циркулярних перетворень має місце сприяння та стимулювання остаточного відходу господарської практики від традиційних лінійних способів, підґрунтям чого постає новий фундаментальний базис суспільних цінностей сталого розвитку, іден-

тичний за своїм розумінням як бізнесом, так і споживачами.

За авторського підходу до розгляду науково-теоретичних і методичних засад державного регулювання трансформаційних процесів економіки замкнених циклів, державне регулювання циркулярної агропродовольчої економіки – це система важелів, методів та інструментів, визначених «правилами гри» інституційного середовища, за допомогою яких держава стимулює активізацію циркулярних трансформацій у виробництві, розподілі та споживанні продуктів харчування задля досягнення цілей сталого розвитку та забезпечення стратегічної продовольчої безпеки країни.

Відносна новизна концепції економіки замкненого циклу, зокрема, у частині практичного впровадження її у діяльність агропродовольчих підприємств, пояснює істотну обмеженість науково-методичних розробок у спектрі обґрунтування чітких механізмів державного регулювання і підтримки циркулярних перетворень. Причиною відсутності такого механізму також постає відсутність на даний час національної стратегії щодо можливих майбутніх сценаріїв переходу економіки України та її окремих складових на циркулярні засади подальшого розвитку. Визначення такої стратегії на загальнодержавному рівні та адаптація її до конкретних регіональних і локальних умов стане відправною точкою для побудови дієвих механізмів імплементації стратегії у практику.

Дослідження існуючих підходів та рекомендацій науковців [10; 11] дозволили обґрунтувати власне наукове бачення архітектури державного механізму у межах системи регулювання становлення й розвитку циркулярної економіки у агропродовольчому секторі національної економіки (рис. 1), який на відміну від існуючих моделей авторський підхід передбачає:

1) відокремлення фінансово-економічного механізму (у складі інвестиційного механізму, кредитного, фінансового, цінового, податкового та цінового механізмів);

2) поєднання інноваційного механізму із цифровою складовою, яка у майбутній перспективі визначатиме потенціал та ступень інклюзивності доступу до інноваційно-наукових розробок, стартапів, проектів та інших технологічних продуктів, які є визначальними для активізації циркулярних трансформацій у економіці галузей агропродовольчого сектору;

3) доповнення архітектури механізму державного управління такою принциповою складовою, як соціальна відповідальність, яка, за авторським концептом, має проявлятися на всіх рівнях управління циркулярними перетвореннями: на рівні держави, на рівні регіонального та місцевого управління, на рівні бізнесу, поведінки споживачів та суспільства у цілому.

Отже, забезпечення злагодженої та синергійної дії всіх елементів механізму державного регулювання становлення й розвитку агро-

продовольчої циркулярної економіки потребує обґрунтування чіткої державної та регіональної політики стимулювання замикання виробничих циклів.

Роль державної циркулярної політики полягає у тому, що держава, виконуючи властиві їй функції, мотивує та підтримує дослідження і науково-дослідні роботи, створення і просування технологій замкнених циклів, популяризує міжнародне та внутрішнє наукове співробітництво і фінансове партнерство у питаннях подальшого розвитку циркулярних

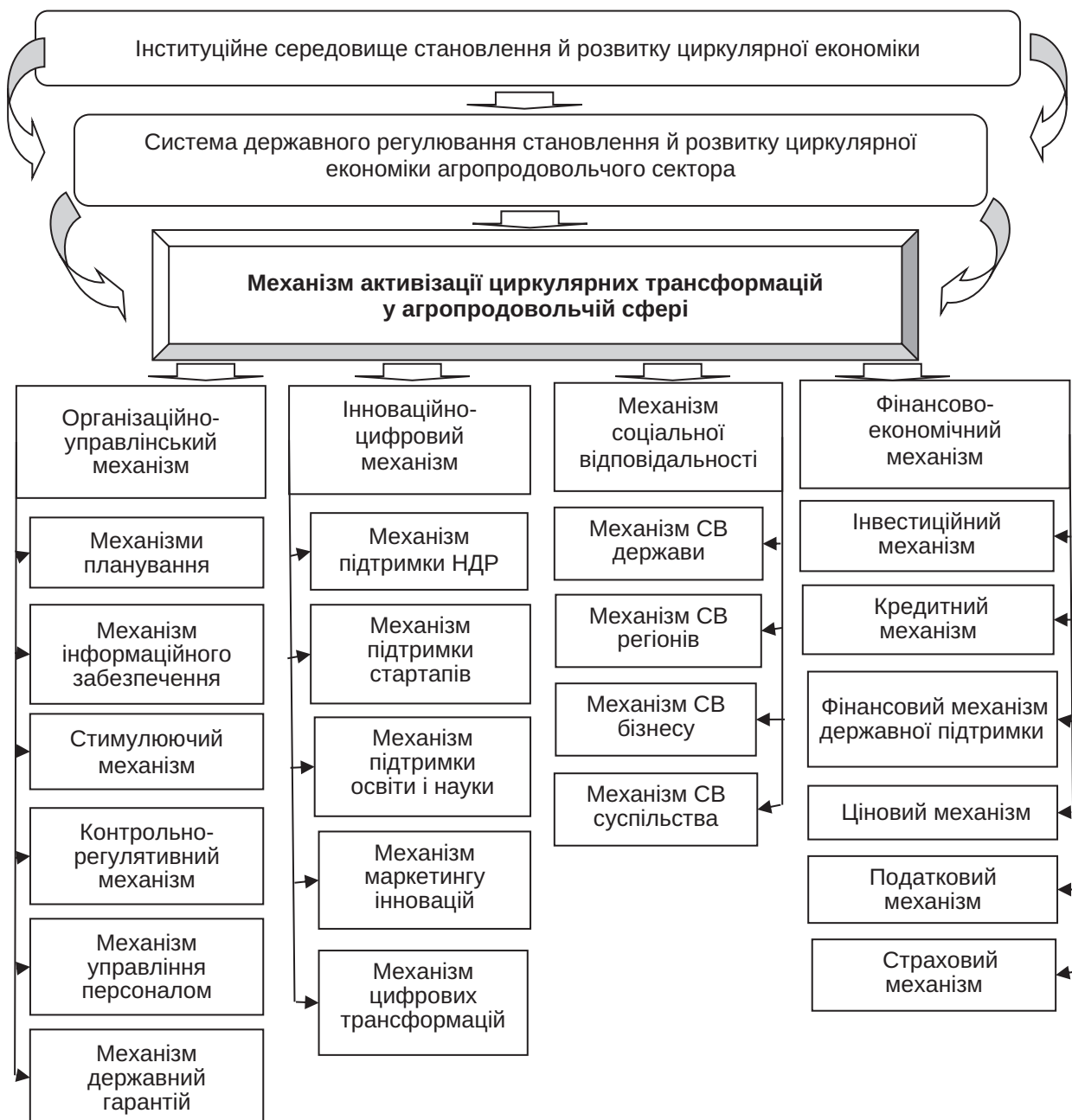

Рис. 1. Механізм державного регулювання становлення й розвитку циркулярної економіки агропродовольчого сектора
Джерело: удосконалено автором

трансформацій. Державні органи та інституції мають сформувати цілісну систему соціально-екологічної відповідальності на всіх рівнях господарського управління, відповідальності, яка охоплює всіх стадії суспільних економічних відносин: виробництво, розподіл, обмін та споживання. Національна система соціально-екологічної відповідальності має об'єднувати всіх учасників циркулярних економічних відносин: урядові органи, бізнес-суб'єктів, споживачів, суспільні організації та установи.

Висновки. Перехід до циркулярної економіки вимагає здатності реагувати та адаптуватися відповідно до нової інформації, інновацій та технічних проривів. Винятково важливими у реалізації державної циркулярної політики розвитку економіки постає створення дієвих механізмів партнерства на основі залучення всіх зацікавлених сторін та експертів, розвиток міжнародного та регіонального співробіт-

ництва та співпраці. Проведене дослідження дозволило прийти до висновку, що впровадження моделей циркулярної економіки на мікрорівні є надзвичайно важливим кроком для забезпечення сталого розвитку агропродовольчого бізнесу та суспільства в цілому. Державне регулювання в цій сфері відіграє ключову роль у формуванні сприятливого середовища для впровадження інновацій, підвищення економічної ефективності та соціальної відповідальності підприємств. Успішна реалізація циркулярних моделей вимагає інтеграції міжсекторальних зусиль, залучення інвестицій та розвитку наукових досліджень. Обґрунтований механізм державного регулювання становлення й розвитку циркулярної економіки агропродовольчого сектору може забезпечити значні переваги для бізнесу, суспільства та довкілля, що в кінцевому результаті призведе до створення більш стійкої та процвітаючої економіки в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. The Circular Economy in Cities and Regions: Synthesis Report, *OECD Urban Studies*, OECD Publishing, Paris. 2020. URL: <https://doi.org/10.1787/10ac6bae4-en> (дата звернення: 2 вересня 2024 р.)
2. Litvak O., Litvak S. Implementation of the circular economy model in the agricultural sector of Ukraine. *Baltic Journal of Economic Studies*. Vol. 9 No. 2, 2023. DOI:10.30525/2256-0742/2023-9-2-146-156 (дата звернення: 2 вересня 2024 р.)
3. Страпчук С.І. Система показників оцінки ефективності стратегій циркулярної економіки в аграрному секторі. *БІЗНЕСІНФОРМ*. 2021, № 9. С. 108-112.
4. Корнієнко Г.С., Шульга М.В. Правові обмеження у сфері обігу земель сільськогосподарського призначення. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 5. С. 288–192.
5. Лупенко Ю. О., Малік М. Й., Булавка О. Г. Стратегічні напрями сталого розвитку сільських територій на період до 2030 року. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2020. 60 с.
6. Нестерова К.С., Куровська І.А. Проблеми та інструменти державної організаційно-економічної підтримки розвитку циркулярної економіки. *Економіка АПК*. 2021. № 5. С. 57–62.
7. Bibas, R., Chateau J., Lanzi E. Policy scenarios for a transition to a more resource efficient and circular economy. *OECD Environment Working Papers*. 2021, No. 169 DOI: <https://doi.org/10.1787/c1f3c8d0-en> (дата звернення: 2 вересня 2024 р.)
8. Muscat, A., Ripoll-Bosch R., H.H.E. Van Zanten, T.A.P. Metze, C.J.A.M. Termeer, M.K. van Ittersum, I.J.M. de Boer Principles, drivers and opportunities of a circular bioeconomy. *Nature Food*. 2021. No. 2. P. 561–566. DOI: <https://doi.org/10.1038/s43016-021-00340-7> (дата звернення: 2 вересня 2024 р.)
9. Lam, D.P.M., B. Martín-López, A. Wiek, E.M. Bennett, N. Frantzeskaki, A.I. Horcea-Milcu, and D.J. Lang. Scaling the impact of sustainability initiatives: a typology of amplification processes. *Urban Transformations*. 2020. No. 2. P. 1–24. DOI: <https://doi.org/10.1186/s42854-020-00007-9> (дата звернення: 2 вересня 2024 р.)
10. Strapchuk S. Mechanism for ensuring sustainable development of agricultural enterprises on the basis of circular economy. *Economic Analysis*. 2020. No. 30(2). P. 33–40. DOI: <http://dx.doi.org/10.35774/econa2020.02.033> (дата звернення: 2 вересня 2024 р.)
11. Набока Р. Ю. Механізми державного регулювання формування та розвитку циркулярної економіки. Автореф. дис на здобуття наук ступеня канд наук. Спец. 25.00.02 – механізми державного управління. Харків, 2021. 22 с.

REFERENCES:

1. OECD (2020), "The Circular Economy in Cities and Regions: Synthesis Report", OECD Urban Studies, OECD Publishing, Paris, DOI: <https://dx.doi.org/10.1787/10ac6ae4-en>. (accessed September 2, 2024)
2. Litvak O., Litvak S. (2023) Implementation of the Circular Economy Model in the Agricultural Sector of Ukraine. *Baltic Journal of Economic Studies*, vol. 9, no. 2. DOI: 10.30525/2256-0742/2023-9-2-146-156 (accessed September 2, 2024)
3. Strapchuk S.I. (2021) Sistema pokaznykiv otsinky efektyvnosti stratehii tsykliarnoi ekonomiky v aharnomu sektori [System of indicators for evaluating the effectiveness of circular economy strategies in the agricultural sector], *BIZNESINFORM*, no. 9, pp. 108–112.
4. Korniienko H.S., Shulha M.V. (2023) Pravovi обмеження u sferi obigu zemel silskohospodarskoho pryznachennja [Legal restrictions in the sphere of agricultural land circulation]. *Analitychno-porivnialne pravoznavstvo*, no. 5, pp. 288–192.
5. Lupenko Yu. O., Malik M. Y., Bulavka O. G. (2020) Strategichni napriamy staloho rozvytku silskykh terytorii na period do 2030 roku [Strategic directions for the sustainable development of rural areas until 2030]. NNC "IAE", Kyiv, Ukraine, 60 p.
6. Nesterova K. S., Kurovska I. A. (2021) Problemy ta instrumenty derzhavnoi orhanizatsiino-ekonomichnoi pidtrymky rozvytku tsykliarnoi ekonomiky [Problems and tools of state organizational and economic support for the development of the circular economy]. *Ekonomika APK*, no. 5, pp. 57–62.
7. Bibas, R., Chateau J., Lanzi E. (2021) Policy scenarios for a transition to a more resource efficient and circular economy. *OECD Environment Working Papers*. No. 169. DOI: <https://doi.org/10.1787/c1f3c8d0-en>. (accessed September 2, 2024)
8. Muscat, A., Ripoll-Bosch R., H.H.E. Van Zanten, T.A.P. Metz, C.J.A.M. Termeer, M.K. van Ittersum, I.J.M. de Boer. (2021) Principles, drivers and opportunities of a circular bioeconomy. *Nature Food*, no. 2, pp. 561–566. DOI: <https://doi.org/10.1038/s43016-021-00340-7> (accessed September 2, 2024)
9. Lam, D.P.M., B. Martín-López, A. Wiek, E.M. Bennett, N. Frantzeskaki, A.I. Horcea-Milcu, and D.J. Lang. (2020) Scaling the impact of sustainability initiatives: a typology of amplification processes. *Urban Transformations*, no. 2, pp. 1–24. DOI: <https://doi.org/10.1186/s42854-020-00007-9> (accessed September 2, 2024)
10. Strapchuk S. (2020) Mechanism for ensuring sustainable development of agricultural enterprises on the basis of circular economy. *Economic Analysis*. no. 30(2), pp. 33–40. DOI: <http://dx.doi.org/10.35774/econa2020.02.033> (accessed September 2, 2024)
11. Naboka R.Yu. (2021) Mekhanizmy derzhavnogo rehuliuвання formuvannya ta rozvytku tsykliarnoi ekonomiky [Mechanisms of state regulation for the formation and development of the circular economy]. Abstract of dissertation for the degree of PhD: 25.00.02. Kharkiv. 22 pp. (in Ukrainian)